

Kjær Jensen

Henrik Galberg Jacobsen: *Danske Dobbeltformer. Valgfri former i retskrivningen.* (Serien Dansk Sprog-nævns skrifter & Munksgaards ordbøger). København: Munksgaard, 1992.

Danske Dobbeltformer indeholder:

Forord (s.7) med redegørelse for bogens emne (både grundformer og bøjningsformer) og målgrupper (dansk lærere, korrekturlæsere, sprogkonsulenter og andre der har brug for et overblik over valgmulighederne i retskrivningen).

Vejledning i ordbogens brug, (s.9-s.16). Det er en vejledning, der lever op til sit navn; ikke mindst afsnittet om betinget valgfrihed er godt: Biord på *-ig(t)* og *-lig(t)*, fx *Der er afsindig(t) mange mennesker i lokalet* og datids tillægsform: *Cyklerne er stjålet* el. *stjålne*. De færreste danskere er vist sikre i disse regler.

Valgfri former a - å (s.17-s.136).

Dobbeltformer i dansk (s.137-s.173) En efterskrift af Henrik Galberg Jacobsen, der giver en oversigt over dobbeltformer og andre valgmuligheder i dansk retskrivning.

Redaktionelle forkortelser (s.174-s.175)

Generelt

Danske Dobbeltformer (DD) indeholder de ord i dansk, som kan skrives på mere end én måde.

Retskrivningsordbogen (RO) indeholder de skrivemåder, der er korrekte i dansk. Ved de fleste ord er der kun én korrekt mulighed, men i nogle tilfælde giver RO valgfrihed mellem korrekte former. Disse former er nu samlet i specialordbogen Danske Dobbeltformer. Med denne ordbog kan man hurtigt checke (tjekke?) om et ord eller en bøjningsform kan skrives på mere end én måde.

Dobbeltformer defineres som "ordformer, der har samme betydning og samme eller næsten samme udtale og fortrinsvis sådanne, som afviger fra hinanden med bogstaver, der ikke udgør et led i ordet". Denne definition udskiller - meget fornuftigt - synonymer som *tit* - *ofte*, og ordpar

som *vejr* - *værd* fra dobbeltformerne. Der findes selvfølgelig også flere end to former at vælge imellem fx *viraene* - *virus(s)ene* el. *virus(s)erne*. Disse er også medtaget i DD.

I den saglige og inspirerende efterskrift får Henrik Galberg Jacobsen vendt mange problemer og får sat mange ting på plads. Det slås fast, at dobbeltformer er et mindretal på ca. 5% af alle opslagsord i RO. Mange af dem er "gængangere", og de fleste angår relativt sjældne ord. Af "de almindelige danske ord" er der kun ca. 25, der kan skrives på mere end én måde. Så det må siges, at Dansk Sprognævn fører en rimelig restriktiv politik over for dobbeltformer.

Om konsekvens i retskrivning

Hvad skal vi med disse irriterende dobbeltformer, som koster de fleste af os tid og ærgrelser? Kunne man ikke bare vælge én form for konsekvens, så den ønskede standardisering i retskrivningen opnås? En konsekvent retskrivning ønskes vist af alle! Det synes selvindlysende, indtil man skal fastlægge arten af konsekvens, nemlig konsekvent mht. hvad?

De minimale krav til en konsekvent brug må være, at samme ord skrives på samme måde i samme tekst fx *linje* el. *linie*, *vaskemiddelet* el. *vaskemidlet*. Så langt kan de fleste være enige.

Men kan vi også være konsekvente ud over det enkelte ord? Forpligter valget af *skyllemiddelet* også til valget af *huskeseddelen* frem for *huskesedlen*, *stemmegaffelen* frem for *stemmegaflen*, *hilsenen*, *hilsener* frem for *hilsnen*, *hilsner*? Fører valget af *linje* frem for *linie* også til valget af *jogurt* frem for *yoghurt*? Eller medfører valget af *linje* også til valget af *stuntmand* frem for *stuntman* og *majonæse* frem for *mayonnaise*?

Vil man være konsekvent i valget af svage datidsformer *farede* frem for *for* og *sværgede* frem for *svor*?

Vil man konsekvent droppe *-t* i følgende biord? *Det bliver formentlig(t) regnvejr* og ligeså i *Han tjener 200.000 kr. årlig(t)*?

Skal man konsekvent skrive fordanskede former *stuntmand* og ligeså *popkorn* (enten dansk eller engelsk!). Men hvad så med *backinggruppe*, *bacon*, *housecoat*, *housewarming*, *scherzo* og *schnauzer*?

Skal man være konsekvent og udelade flertals *-e* som i *rustfri knive* og dermed afskaffe *frie mennesker*?

En anden måde at etablere konsekvens på kunne være altid at tage den dobbeltform, der kommer først i den alfabetiske orden. Det ville være fristende, selv en datamat ville kunne finde ud af det.

Dette princip ville føre til andre inkonsekvenser: Man vælger *bagerst*, *kitlen*, *majonæse*, *medie*, *reestabliere* fremfor *bagest*, *kittelen*, *mayonnai-*

se, medium, retablere, og man måtte yderligere acceptere *camouflere, fader, remoulade, æselsøre*. Resultatet ville blive nogle stilistisk set besynderlige tekster.

Det er lettere at kræve konsekvens end at praktisere konsekvens, end-sige give regler herfor. Man kan retfærdigvis ikke kræve anden konsekvens end, at samme ord eller ordform skrives på samme måde i samme tekst. Man kan godt skærpe konsekvenskravene til sine egne tekster, men i vurderingen af andres tekster bør man ikke kræve andet end samme stavemåde for samme ord.

Henrik Galberg Jacobsen opfordrer læseren til selv at prøve at halvere antallet af dobbeltformer. Læseren kan prøve at slette halvdelen af dobbeltformerne på en enkelt side i DD. Han kommer snart i stor tvivl. Hvorfor holder vi danskere fast ved *mayonnaise* frem for *majonæse*, når nu de fleste skriver *chauffør, miljø, kaptajn, nervøs, polonæse, turist*?

Om nødvendigheden af dobbeltformer.

Af en eller anden grund er det retskrivningens dobbeltformer, der virker mest anstødelige. Oftest tænker man ikke på de mange andre valgmuligheder, der findes i dansk, både mht. synonyme og udtale. Disse valgmuligheder betragtes undertiden endog med velvilje, evt. som udtryk for en personlig stil.

Retskrivning er standardisering, men en fuldstændig standardisering med kun én skrivemåde ville betyde en tilsidesættelse af hensynet til sprogbrugen. Vi må derfor acceptere dobbeltformerne, selv om det er svært. Hvis man i en ikke-dialektal udtale har både *nyste* og *nøs*, *hedninge* og *hedninger*, og *hils(e)ner*, så kan de ikke undgås i skriftsproget.

Dobbeltformer repræsenterer en eller anden udtryksmæssig nuanceringmulighed. Og generelt er vi vel liberalister, som ikke anfægter den skrivendes eller talendes ret til at vælge mellem flere ligeværdige udtryksmidler.

Dobbeltformer historisk set

Udviklingen er ikke entydig. Nogle dobbeltformer har en fredelig sameksistens i lang tid fx *nævnedede* el. *nævnte*. I andre tilfælde sejrer den fordanskede form *turist*, *bakke* frem for *tourist*, *backe*. I andre tilfælde sejrer fremmedordet *saxofon* frem for *saksofon*. Tænk også på den engelske *bulldog*, der i sidste udgave af RO har sikret sig en plads ved siden af den hidtil enerådende danske *buldog*.

Dobbeltformer og stavekontrollen i datamater

Et særligt problem frembyder dobbeltformer og stavekontrollen i datamater. En stikprøve i stavekontrollen i WP.51 viste, at langt de fleste dobbeltformer findes i stavekontrollen, dvs. stavekontrollen tillader både *ingenting* og *ingen ting*, *luder* og *ludder*, *bagerst* og *bagest*, *creme* og *krem*, *forførisk* og *forførerisk*, *vue* og *vy*, *wienerschnitzel* og *wienersnitsel*, *urocenter* og *urocentrum*, *jogging* og *jogning*, *flødeskummen* og *flødeskummet*, ja endog *Ålborg* og *Aalborg*. Stavekontrollen er m.a.o. for tolerant i mange tilfælde og vil nærmest fremme inkonsekvenser i den enkelte tekst. Den værste inkonsekvens vil vise sig, når der er flere forfattere til en tekst, hvilket ikke er usædvanligt i rapporter, foreningsblade, tidsskrifter o.l. Som stavekontrollen er nu, er der ingen anden vej end selv at luge ud i stavekontrollens dobbeltformer. En anden, bedre løsning ville være at stavekontrollen fra starten af ikke havde nogen dobbeltformer med: så måtte man selv indlægge de skrivemåder, som svarer til ens sprogbrug. Det kunne give en smuk konsekvens i ens egne tekster. (Fejl og mangler i stavekontrollen gør, at man absolut ikke kan undvære RO og DD).

Sammenfatning

Danske Dobbeltformer er en specialordbog, der sikrer sprogbrugerens interesser over for et ret fast system. Desuden kan ordbogen være nyttig, når man ønsker at skaffe sig et overblik over eller indblik i de problemer, som dobbeltformer rejser. Takket være Henrik Galberg Jacobsens klare og inspirerende efterskrift er det en bog, som vil skabe respekt for disse oftest uglesete dobbeltformer, både blandt fagfolk og lægfolk. Vi sprogbrugere hidser os gerne op over dobbeltformerne, men ret beset giver de os en frihed til at skrive i overensstemmelse med vor egen sprogbrug, til at være konsekvente med os selv.

